

ІННОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

УДК 371.13: 372.3

М. Б. Головка, Л. В. Крайнова

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

У новому тисячолітті широко обговорюється проблема цілей освіти, концепція формування особистості на засадах природовідповідності, культуровідповідності та індивідуально-особистісного розвитку. До наукового обігу увійшли такі поняття, як освітній простір, освітній регіон, полікультурне інформаційне середовище, освітні технології, полікультурна освіта. Сьогодні світова культура презентує себе як різнобарвна палітра національних культур, в результаті така ситуація вимагає від людини діалогічного мислення, толерантності, розуміння та поваги до культурної ідентичності інших людей. З урахуванням нових соціокультурних реалій педагогічна думка розробляє відповідні напрямки розвитку освіти. Очевидно, що в умовах полікультурного світу та поліетнічного характеру українського суспільства полікультурна освіта стає невід'ємною складовою освітнього процесу і ефективним засобом формування майбутніх спеціалістів, які мають жити і працювати у багатокультурному соціумі.

Різке зростання інформаційних потоків, збільшення засобів передачі інформації та міжкультурного спілкування, інтеграційні процеси українського суспільства в економіці, політиці та культурі підвищують інтерес науковців і практиків до ролі та можливостей полікультурної освіти у вихованні людини як представника етносу, держави, людства, у тому числі й майбутнього професіонала.

Ідеї полікультурності та необхідність їхньої реалізації знайшли відображення у низці державних документів України („Державна національна програма „Освіта”, „Національна доктрина розвитку освіти в Україні”, Закони України про дошкільну, середню та вищу освіту), Концепції гуманітарної освіти в Україні. Феномен полікультурної освіти обґрунтовується у працях українських та російських вчених (М. Бахтін, І. Бесарабова, А. Белогуров, В. Біблер, В. Болгаріна, Є. Бондаревська, І. Васютенкова, О. Гриценко, Л. Гончаренко, Н. Гончаренко, О. Гуренко, М. Красовицький, В. Кузьменко, І. Лощенкова, Є. Мягка та ін.). Досліджувалися різні підходи до викладання фахових психолого-педагогічних дисциплін у вищій школі на засадах полікультурності (Ю. Василькова, Л. Гончаренко, Е. Карпова, І. Колеснікова, Г. Корнетов, В. Кузьменко, О. Піскунов, І. Підласий, З. Равкін, О. Сухомлинська, В. Тушева та ін.). Проте і сьогодні спостерігаються протиріччя між нагальною потребою науково-методичного, змістового та технологічного

забезпечення процесу формування педагога-професіонала до роботи у полікультурному середовищі (яким, наприклад, є наш Донбаський регіон) та недостатньою його розробленістю у педагогіці вищої школи; між наявним полікультурним потенціалом змісту професійної освіти та його слабким використанням у практиці фахової підготовки; між змістом документів щодо дошкільної освіти, які пропонують виховувати повагу до представників різних національностей, до держав-сусідів, і готовністю майбутніх фахівців працювати з дітьми у цьому напрямку.

Мета даної статті полягає в теоретичному обґрунтуванні й аналізі практичних можливостей полікультурної освіти у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів.

Зупинимося на характеристиці сутнісних ознак полікультурної освіти, які становлять ідейне підґрунтя процесу викладання блоку певних професійних дисциплін. Аналіз філософської, соціально-педагогічної та психологічної літератури свідчить, що сучасна освіта має функціонувати на засадах відкритої системи. Поняття „полікультурна освіта” є багатовимірною науковою категорією, і воно не піддається однобічному тлумаченню. Дослідники розкривають сутність полікультурної освіти у декількох напрямках. По-перше, полікультурна освіта розглядається як механізм інтеграції особистості у полікультурний соціум, що являє складну систему, яка поєднує людей різних національностей із усією сукупністю їхніх форм взаємодії, взаємозалежності та взаємовпливу. По-друге, полікультурна освіта визначається як міждисциплінарний процес, що пронизує зміст усіх дисциплін навчального плану, а не окремі курси, методи і стратегії навчання; взаємостосунки між учасниками (суб’єктами) освітнього середовища. По-третє, - як процес залучення до багатства світової культури через послідовне засвоєння знань про рідну і загальнонаціональну культури, формування толерантного ставлення до культурних відмінностей, рис, необхідних для життя у полікультурному світі. По-четверте, полікультурна освіта розглядається як принцип, причому його реалізація у підготовці фахівців має здійснюватися на всіх рівнях розробки змісту освіти: цілепокладання, відбору знань та умінь, етико-гуманітарних цінностей, врахування потреб майбутніх педагогів та запитів полікультурного середовища, в якому їм доведеться жити та працювати. По-п’яте, полікультурна освіта тлумачиться як спосіб мислення, заснований на ідеях свободи, справедливості, рівності. Пропонується, навіть, розглядати полікультурну освіту як освітню реформу, націлену на перетворення традиційних освітніх систем у напрямку відповідності інтересам, потребам і можливостям вихованців незалежно від расової, етнічної, мовної, соціальної, гендерної, релігійної та культурної приналежності.

У якості робочого поняття полікультурну освіту ми розуміємо як процес формування майбутнього педагога, здатного до активної та ефективної життєдіяльності у багатоетнічному та полікультурному середовищі, який володіє розвинутим відчуттям розуміння та поваги до різних культур, умінням жити та працювати у мирі та злагоді з людьми інших

національностей та вірувань та у своїй професійній діяльності творчо застосовувати ідею полікультурності. Додамо, що сьогодні освітня стратегія і тактика відбудовується у діалектиці „глобального”, „національного” та „регіонального”. А у нашому випадку полікультурна освіта – це педагогічний процес, де презентовано як мінімум дві культури: українська та російська, що відрізняються за мовною та етнічною ознаками.

Відзначимо ще декілька принципів моментів в обґрунтуванні можливостей полікультурної освіти у фаховій підготовці, які впливають з нашого досвіду та соціокультурних реалій.

Ми приєднуємося до позиції, що полікультурність має забезпечити запобігання етноцентричної моделі національної культури й самосвідомості (на жаль, у цей процес і ЗМІ вносять велику долю впливу), за якої лише етнічні українці, їхня історія та культура посідають пріоритетне місце, усі інші спонукаються до асиміляції і навіть поступового зникнення [2]. Ось чому у викладанні професійних дисциплін ми орієнтуємося на реалізацію наступних підходів: адаптація студентів до різних цінностей у ситуації існування багатьох різномірних культур; орієнтація на діалог культур (М. Бахтін, В. Біблер); відмова від культурно-освітньої монополії стосовно інших етносів. Викладач повинен допомогти студентам усвідомити, що у світі існує багато цінностей, що деякі з них відрізняються від їх власних, що будь-які цінності укорінюються в традиціях того чи іншого народу і для нього є закономірним плодом історичного розвитку. Існують, однак, і цінності універсальні, найбільш важливі для людства, і вони визначають у певній мірі те, що значить бути людиною.

У цьому контексті у межах курсу „Методика українського народознавства в дошкільному закладі” було проведено опитування студентів щодо цінностей, які сповідує український народ, а також ми мали на меті виявити, що, на думку студентів, народ засуджує. Обстеження дозволило виявити особистісні якості українців, які народ схвалює. Серед них практично всі опитувані виокремлювали: щирість, добросердечність, повагу до батьків і до людей похилого віку, гостинність, гідність, чесність. До життєвих цінностей студенти віднесли також: здоров'я, любов, волю, благополуччя, рідний край, народну творчість. Серед явищ, які народ засуджує називалися: жорстокість, злість, підступність, заздрість, бездуховність, пихатість.

Подібне обстеження проводилося на протязі останніх чотирьох років з різними студентами і дозволило помітити певні тенденції у судженнях опитуваних. Так, звертає на себе увагу, що значно менше студенти стали виокремлювати такі цінності, як патріотизм, готовність захищати Вітчизну, зовсім зникли з переліку цінностей хоробрість та героїзм. Серед сімейних ціннісних орієнтирів практично не згадуються дівоча честь, цнотливість. Аналіз явищ, які засуджує народ, засвідчив, що деякі актуальні для сучасності негативні сторони життя не увійшли у списки. Помітним є відсутність в них „нетрудових доходів” і „хабарництва”, хоча вони відносяться до засуджуваних у народному фольклорі.

Реалізація ідеї полікультурності означає, що у процесі освіти та виховання маємо забезпечувати умови для формування особистості, вихованої у контексті національної культури і разом з тим відкритої іншим культурам, ідеям і цінностям. Така особистість зберігає і національну ідентичність, і здатна жити в умовах плюралізму, негативно ставитися до будь-яких форм насилля (релігійного, мовного, націоналістичного). Викладачі шукають той делікатний баланс між відкритістю навколишньому світові, іншим культурам та збереженням особистісної національної самобутності, її захистом від девальвації та чужих ідеологічних впливів.

Сучасна політика в Україні в ідеологічному плану на перше місце висуває завдання культурно-мовленнєвої українізації як засобу консолідації суспільства (на виконання цього завдання працюють і медіа-засоби). Проте у загальнолюдському дискурсі (гуманістичному й оптимістичному, миролюбному й конструктивному) держава повинна і де-юре, і де-факто забезпечити виховання людини, яка б з повагою ставилася і до своєї етнічної належності (а в Україні проживають представники біля 150-ти національностей, 75 з яких є корінними народами, вони споконвіку мешкали на території сучасної незалежної держави України), і до своєї належності до українського народу загалом, і відчувала себе людиною світу (усвідомлення себе частиною етнос, держави, людства). Тож, з цієї позиції розв'язання проблеми засвоєння державної мови, рідної (національної) та іноземної має відбуватися на паритетній основі.

У сучасному суспільному просторі існує небезпечна тенденція до перебільшення та акцентування відмінностей, розбіжностей, розходжень між різними типами і моделями культури, її досягненнями, традиціями, рисами характеру, ментальністю тощо. До цього процесу активно залучаються і ЗМІ як найбільш розповсюджений, ефективний та швидкодіючий чинник формування суспільної свідомості та відповідної позиції. На наш погляд, така орієнтація має руйнівну природу, а тим більше її наслідки. З позиції збереження безконфліктності та спокою, миру та злагоди, стабільності та оптимістичної стратегії розвитку, маємо рухатися в іншому напрямку. У цьому контексті повністю підтримуємо наукові позиції тих вчених, які є прихильниками полікультурної освіти, що ґрунтується на трьох ідеях: плюралізм, рівність та об'єднання [1]. У першому випадку мова йде про повагу й збереження розмаїтого культурного простору, у другому – про забезпечення рівного доступу, прав і можливостей отримати повноцінну сучасну освіту, а ось у третьому – про виховання особистості у душі загальнолюдських цінностей. Додамо, що цей шлях – шлях дотримання тих орієнтирів, які поєднують, зберігають як індивідуальність (неповторність) особистості, так і розуміння і сприйняття іншої позиції, світогляду, цінностей, бо основу даної тенденції становлять утворювальні процеси.

Феномен полікультурної освіти полягає в тому, що вона сама творить той насичений, педагогічно сприятливий, взаємозбагачувальний простір, в якому відбувається становлення й самовизначення особистості майбутнього фахівця.

Оскільки завданням вищого навчального закладу є педагогічна адаптація особистості майбутнього спеціаліста до життя і роботи у полікультурному середовищі, то процес цей має здійснюватися за наступними напрямками: освітньо-розвивальний, культурологічний, гуманістично-виховний та інформаційно-комунікативний.

Вимоги до змісту полікультурної освіти реалізуються у процесі викладання професійних дисциплін. Так, наприклад, у процесі викладання історії педагогіки: через відображення у навчальному матеріалі гуманістичних ідей, самобутніх унікальних рис в педагогічних культурах різних народів Європи, нашої країни, Росії; розкриття в педагогічному досвіді різних народів спільних елементів, традицій, що дозволяють жити та виховувати дітей у мирі та злагоді; розкриття внеску представників різної етнічної належності, етнічних груп та народів-сусідів у нашу історію і педагогічну культуру, освітню практику. Такий спосіб викладання дозволяє формувати поліфонічний, вдумливий погляд на розвиток педагогічної теорії та практики, критичне мислення, допомагає долати негативні стереотипи, упередження, однобокості та категоричність мислення, «чорно-біле» сприймання історії розвитку освіти та виховання, запобігати крайнощів в оцінці свого та зарубіжного досвіду.

Досвід роботи у цьому напрямку свідчить, що під час розглядання точок зору різних авторів, пошуку відповідей щодо оцінок тих чи інших підходів тощо у просторі діалогу культур краще спрацьовує білінгвальний підхід при зверненні до різних джерел і формулюванні висновків. Якісне володіння українською і російською мовами, високий рівень розуміння обох мов створює атмосферу істинного діалогу і поваги до висловлених думок.

Слід зауважити, що представники всіх національностей, які проживають в Україні, із розумінням поставилися до необхідності відродження української мови і культури. В усіх регіонах зроблено дуже багато для опанування дітьми державною мовою, для впровадження вивчення українського народознавства. Так, зокрема, в Донецькій області функціонує Цільова державна програма залучення дітей, починаючи з дошкільного віку, до цінностей державної мови [5]. А запорукою врахування національно-мовних і культурних потреб інших народів є відповідні статті Конституції України, де зазначено, що держава має створювати умови для розвитку мов і культур всіх народів, які проживають в Україні [3]. Тому в освітніх закладах передбачається опанування рідної, державної та іноземної мов. Закладене в національній освітній програмі багатомовне навчання вимагає від вітчизняної науки розробки новітніх технологій виховання полікультурної особистості з дошкільного віку. Суспільне дошкільне виховання покликане здійснювати „повноцінний і всебічний розвиток дитини на засадах національної культури і духовності з урахуванням різноманітності національного складу, регіональних умов” [4].

Виходячи з вищезгаданого, ми проаналізували зміст професійних знань та вмій, які свідчать про полікультурність освітнього простору у підготовці майбутніх працівників в галузі дошкільної освіти. Викладання

спеціальних педагогічних дисциплін, зокрема, історії дошкільної педагогіки, методики навчання дітей української мови в дошкільних закладах з російським мовним режимом та методики українського народознавства в дошкільних закладах дозволяє розширити навчальний процес до усвідомлення особливостей полікультурного простору тих регіонів, в яких працюватимуть майбутні спеціалісти дошкільної освіти. В цьому плані Донецький регіон має свої особливості. Історично в Донецькій області проживають представники більше ніж ста національностей, мовою міжнародного спілкування при цьому виступає російська мова. У міжетнічних стосунках для регіону характерні толерантність, взаємопорозуміння, відсутність агресивності, позитивний досвід спільної життєдіяльності представників різних народів на протязі тривалого історичного часу. Щодо ставлення до державної мови, то воно ґрунтується на розумінні необхідності національного відродження, починаючи з відродження українського в Україні. Однак громадяни відчувають занепокоєння щодо відсторонення дітей від російської мови, що відбувається внаслідок політики суцільної українізації без врахування національно-мовних потреб російськомовних громадян.

Методика навчання дітей української мови дозволяє сформувати уявлення майбутніх спеціалістів у галузі дошкільної освіти про явище двомовності, про специфіку національно-мовної ситуації, про можливості залучення дітей до опанування державною мовою в умовах дошкільних освітніх закладів з різними мовними режимами. Студенти вивчають мовний режим в сім'ях дітей, вибудовують стратегію роботи з батьками, враховуючи мовні умови дитини в родині. При цьому враховують, що на сім'ю вихователі не тільки спираються, щоб допомогти дитині у вивченні української мови, але й стараються донести до свідомості батьків відповідальність за функціонування і збереження материнської для дитини мови. Незаперечним у зв'язку з цим є положення про те, що чим більше мов знає людина, тим більше вона розвинена. Діалогова технологія у цьому контексті використовується під час визначення шляхів оптимального вирішення національно-мовних проблем в Донбасі.

Методика українського народознавства в дошкільному закладі передбачає вивчення особливостей ознайомлення дітей з рідним краєм. Студенти виконують творчу роботу з даної теми на матеріалі свого міста чи селища. Вони розшукують краєзнавчий матеріал про природу, історію, культуру, визначних людей, сучасне життя рідної місцевості. Особливу увагу приділяють етнічній характеристиці населення даного міста чи селища. Свій освітній проект спрямовують не тільки на ознайомлення з рідним містом, але й на виховання поваги до представників різних народів, які живуть поруч. Студенти, зокрема, розробляють сценарій свята «Наш рідний дім – Україна», зміст якого спрямований на патріотичне виховання. Наш досвід викладання показав, що залучення студентів до активної пізнавальної діяльності на основі полікультурності та діалогової технології дозволяє поруч з інтелектуальною складовою розвивати емоційно-ціннісну, комунікативну та

вольову сфери особистості майбутнього вихователя, закладати ціннісні основи педагогічного мислення, формувати толерантну свідомість.

Таким чином, удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів в умовах полікультурності передбачає: збагачення відповідними знаннями (культурологічними, психолого-педагогічними, етнографічними); формування умінь та навичок життя і роботи в полікультурному освітньому просторі (полікультурної компетентності); врахування особливостей структурних компонентів полікультурного середовища; розвиток толерантної самосвідомості як складової професійної компетентності.

Список використаної літератури

1. Джуринский А. История зарубежной педагогики / А. Джуринский. – М.: ФОРУМ-ИНФРА, 1998. 2. **Гриценко О.** Українські типології меншин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.culturestudies.in.ua. 3. **Конституція** України. – К., 1996. 4. **Національна доктрина** розвитку освіти України. – К., 2001. 5. **Цільова** комплексна програма функціонування української мови в Донецькій області на 2004-2010 роки. – Донецьк, 2004.

Головко М. Б., Крайнова Л. В. Полікультурна освіта як засіб підготовки майбутніх фахівців дошкільної галузі

У статті обґрунтовуються практичні можливості полікультурної освіти та аналізуються особливості їх впровадження в практику викладання фахових педагогічних дисциплін в галузі дошкільного виховання. Наводиться досвід вивчення спеціальних предметів на основі ідеї полікультурності та діалогової технології, яка забезпечує розширення освітнього простору з урахуванням поліетнічності регіону.

Ключові слова: полікультурна освіта, поліетнічний регіон, фахова підготовка, діалогова технологія.

Головко М. Б., Крайнова Л. В. Поликультурное образование как средство подготовки будущих специалистов дошкольной отрасли

В статье обосновываются возможности поликультурного образования и анализируются особенности его внедрения в практику преподавания профессиональных педагогических дисциплин в сфере дошкольного воспитания. Приводится опыт изучения специальных предметов на основе диалоговой технологии, которая обеспечивает расширение образовательного пространства с учетом полиэтничности региона.

Ключевые слова: поликультурное образование, полиэтничный регион, профессиональная подготовка, диалоговая технология.

Golovko M. B. Kraynova L. V. Polycultural Education as a Preparation Approach of the Pre-school Branch Specialists

The article provides a foundation of a polycultural education and analyzes possibilities of its introduction into the teaching practice of professional subjects in the sphere of preschool education. The article suggests the experience of learning

compulsory subjects on the basis of the dialogue technology, which ensures expanding of the education space with regard to the polyethnicity of the region.

Key words: polycultural education, polyethnic region, professional preparation, dialogue technology.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.

УДК [37:004]:070.421

О. В. Довженко

РОЛЬ РЕДАКТОРІВ У РОЗВИТКУ МЕДІА-ОСВІТИ

У сучасній науці про редагування спостерігаємо активізацію вивчення роботи редактора в умовах інформаційного суспільства. Соціальна відповідальність редактора підвищується під час роботи над виданнями для дітей. Стурбованість якістю інформаційного продукту, пропонованого дитячій аудиторії, є однією з **найактуальніших** проблем видавців, а також педагогів і психологів. Це і викликало потребу в науковому дослідженні проблеми. Питання медіа-освіти вивчають такі зарубіжні та вітчизняні науковці: Фатеева І. А. [10], Федоров А. В. [11,12], Іванов В. Ф. [6]. Вони говорять про важливість розвитку медіа-освіти, про певні досягнення в цьому напрямку. **Мета** нашої статті – з'ясувати роль редакторів у розвитку медіа-освіти, підготовці якісних видань для дітей, простежити, як реалізується виховний потенціал через дитячі книги та журнали, дати напрямки подальшої роботи редактора у формуванні медіа-освіти. Об'єктом стали видані в Україні дитячі журнали: „Ух малюк”, „Вінні та його друзі”, „Мій Дісней”, „Развивашка”.

Досліджуючи роботу редактора над друкованою продукцією для дітей, ми користувались такими методами: спостереження, порівняння, контент-аналіз текстів, класифікація, групування, типологізація, аналіз документальної інформації.

Дитячі книги і журнали є продуктом мистецтва, педагогіки та психології і займають чільне місце у виховному процесі. Вони сприяють тому, що дитина отримує відомості про світ перш, ніж його побачить. „Ми уявляємо собі більшість речей перш, ніж познайомимося з ними на досвіді. І ці попередні уявлення, якщо вони нас не насторожать, із глибин управляють усім процесом сприйняття” [9, с.159]. Автори книги „Медіа-освіта та медіаграмотність: короткий огляд” зазначають: „аудиторія в умовах надлишку інформації потребує орієнтира” [6, с. 9] і вказують на те, що „педагоги мають намагатися охороняти учнів від шкідливого впливу медіа” [6, с. 10]. Свідомість дитини значною мірою формується за допомогою